

ügazodás szempontjából a rajz egyes fontosabb részeihez írjuk oda a nevéét vagy nevének kezdőbetűjét. A tanuló föltétlenül rajzolja le a füzetjébe az ábrát, még pedig haladjon a rajzolásban egyszerre a tanárral; a füzeteket időközönként nézzük és javítsuk át, esetleg tisztáztassuk le. Ez az ambíciót fokozni fogja, bár a legtöbb tanuló szívesen és nagy örömmel rajzol anélkül is.

Fehér Jenő.

Scheffel Ekkehardja és egy magyar tankönyv.

Egy németországi diákegyesületben egyszer szóba került, hogy a különböző nemzeti jellemvonások mikép tükröződnek vissza más népek irodalmában. «*Farbentragende*,» de amellet filológus diákegyesület volt, tagjai külföldiek, magyarok és franciák is, a kérdést academice beszéltük meg fehér asztal mellett, mire egy hasonló tárgyú és ugyancsak fehér asztal mellett tartott előadás adta meg a kiinduló pontot. *Vereinsbruderek* mindnyájan, túl minden félreértésen. Sok szépet, sok érdekeset hallottunk a magyarokról — sok szorgalomnak sok irodalmi ismerete került egytűvé — midőn a «*minderberechtigt*» «*Fuchs*»-ok asztalvégéről hirtelen megzavarta a képet egy a szemináriumokban és commers-eken meg nem érett hang, mely rettenetes képet festett a magyarokról. Haragudni nem volt szabad, ok se volt rá, de azért csak az ember arcába szökött a vér! Az elnöknek és utána a *Fuchsmajornak* «*in die Kanne*» parancsa hűtötte le a hangba belemelegedő subjectivismust. Honnan ez a kép? Scheffel Ekkehardjából — volt a felelet. Nem sajnáltam a fáradságot, elmentem az egyetemi könyvtárba, kiírtam a Pertz Monumentáiból a szentgalleni táborozásról szóló részt — most is előttem van — a következő összeövetelünkön bebizonyítottam, hogy Scheffel messze elrugaszkodott történeti forrásától, elfogult, igazságtalan. A «*feuchtfröhlich*» hangulatot azonban helyreállították Scheffel «*Gaudeamus*»-és mulatságos természettudományi dalai, de mindenekelőtt a diákszívhez szóló szép: «*Alt Heidelberg, du feine . . .*»

Midőn azonban mint tanár, magyar tankönyvben, az V—VI. osztály számára egyébként jól megszerkesztett német olvasóban találom Scheffelnek a magyarokról szóló leírását, nem csak csodálkoznom, de bosszankodnom is kell, «*Alt Heidelberg, du feine . . .*» nem békít ki a szerzővel. Nézzük csak, mit olvashatunk ebben a magyar tankönyvben!

A magyarok fogaik közé szorítva kardjukat átusztatnak a Bodentó szigetjén levő reichenau kolostorhoz (ide teszi a költő a szentgalleni táborozás színhelyét). Az első, ki partot ér, lerázza magáról

a vizet, mint egy kutya. Itt következik a magyarok leírása, sereg-szemléje. Ruhájuk állati bőrből van. Alakjuk sovány, alacsony, koponyájuk négyszögletes, hajuk összecsapott, bozontos; apró szemük gyanakvólag villog ki mély szemüregükből. Amerre elvonulnak, cimbalomhang, s hegedűszó vad, fületsértő zenéje követi őket, mert a magyarok füle hosszú, de finom zenei érzék nélkül való. Lótakaróul miseruhákat használnak. A kolostor udvarán úgy állanak meg, mint a kopók vadászat után, mikor várják, hogy odadobják nekik az elejtett szarvas beleit. Nagy tüzet raknak, ökröt sütnék, a sült ökrőről kardjukkal vagdossák le a húst, a kést és villát (!) ujjaiik helyettesítik.* Két halottjukat máglyán égetik el, a hasábok közeit a kolostor könyvtárának köteteivel töltik ki. . . .

Így a magyar olvasókönyv! Így fésülte meg Scheffel Ekkehardját, melynek hajmeresztő leírása után az olvasó is fésülködhetik.

A tankönyvíró elhagyja, hogy a magyarok arca «unfertig», sárga fényű, mintha faggyuval kenték volna meg. Van közöttük, ki duzzadtajkú száját a kardjával a füle irányában meghosszabbította, hogy annál rémesebb legyen: Ez a csöcselék sziszegve beszél, vigyorog, nyerít, rőfög. Egyik olyan, mint a másik, mi gyakori nyers, faragatlan népeknel, hol az egyesnek rendeltetése az, hogy a tömegbe olvadjon, nem pedig, hogy kiemelkedjék belőle. Csak Ellaknak, vezérüknek, van majdnem hogy (!) gondolkodó ábrázatja, nem hiába cserkesz volt az anyja. Hatágú korbácsa beszédes szimboluma a parancsnoki hatalomnak. A magyarok éneke olyan, mint a baglyok rikoltozása, varangyos békák brekegése . . . .

Nem csuda, ha az így jellemzett nép Scheffel további elbeszélésének folyamán a harcban veszedelmes ugyan, de mihelyt vezérük, Ellak elesik, fejvesztetten megfutamodik. Nem csuda, ha az elfogott «Cappan» nevű magyar gyáván meghunyászkodik legyőzője a részeges Spazzo előtt s hálásan vigyorog rá, amikor kegyelmet kap tőle. Mert az ilyen vad nép — és ez Scheffel leírásának főtanulsága — vakmerő a tömegben, de gyáva külön-külön. Ahogy azután Scheffel Cappan civilizálódását és házasodását leírja, az egyenesen undorító. Ennek a szerencsétlen teremtésnek kijut Scheffel tövises ironiájából, melynek szelidebbje itt-ott még legkedvesebb alakjainak humorát is aláfesti. Eleinte bizalmatlanul néz minden száraz ágra, álmában szép virágos réteket lát, melyekből akasztófák nőnek ki, mindegyiken egy-egy honfitárs lóg, a legmagasabbikon ő maga, a szegény Cappan.

* Scheffel így kezdi regényét: «Es war vor beinahe tausend Jahren. Die Welt wusste weder von Schiesspulver, noch von der Buchdrucker-kunst.» Hozzá tehetne volna: noch von der Gabel.

A költő nem bánik el jobban avval a cseléddel sem, akivel összeadja. Magas, olyan mint egy több emeletes építmény, melynek hegyes a teteje, mert feje körtealakú. Nem ragyog az ifjúság rózsás fényében; ha széles száját nevetésre nyitja, egy elárvult zápfoga előrehaladt kor határköveként áll ki. Ezt a német szörnnyeteget kívánja meg a természet vad fia, a magyar Cappan. Követi, mint a kutya, hordja helyette a vizet, mint a rabszolgája, csak a konyhán nem vált be, mert, ha pl. vadhúst kellett potyolnia, feltámadtak régi emlékei és a nyers húst a hozzávagdalt hagymával együtt felfalta. Hasznavehetősége leginkább az alsórendű vadászatnál bizonyosodik be, ért a vakondok és hörcsögök pusztításához, ügyes egérfogókat tud készíteni. Az özvegy cseléd szívesen vigasztalja magát avval az ördögfiával, nem bánja, ha beszéd útján nem érintkezhetik is vele. Ízlését csupán az sérti, hogy ebédnél csak úgy tud jóízűen enni, ha végigvágja magát a földön.

Ekkehard megtéríti ezt a pogányt. A gyóntatásnál bűnlajstroma nagyon hosszúnak és sötétnek mutatkozik. Kisül, hogy egyszer seblázának gyógyítására egy klerikusnak a szívét fogyasztotta el. Most megbánja, megtér, keresztényé lesz. Lakodalmán aztán vad táncot jár, nagyokat ugrik, ugrás közben sebesen forog a saját tengelye körül és egy ügyes mozdulattal térdre veti magát a hercegasszony elé, lehajtja fejét, mintha löve patájának a nyomát akarná csókolni.

S most kérдем: van-e a világon olyan nép, mely a maga fajtájának ilyen ferde világításba helyezett leírását megtűrné tankönyvében egy kis szemelvényvel is, vagy amely megjegyzés nélkül ajánlaná az ilyen regényt a tanuló ifjúság figyelmébe? Képzeltünk-e ehhez hasonlót egy német, angol, egy francia tankönyvben?

Akármilyen nagyra tartsam Scheffelt, az esztétikai gyönyörűségnek vannak olyan feltételei, melyek határt szabnak egyetemességének. Amit nem tartok igaznak, azt nem lehet előttem széppé tenni. Ami felháborít, az a legmesteribb ábrázolásban is visszataszítóvá, rúttá lesz előttem. Észrevehetem a költő idealizálását, ennek irányát. Egy Vörösmarty honfoglaló magyarjain ráismerhetek a romantikus látószögre, a múlt dicsősége felé tartott nagyító lencsére; de egyúttal érzem a leírás belső igazságát is. Egy Scheffelnek meg kell engednem az ellenkező irányú idealizálást is. Joga van hozzá, hogy a magyarokat úgy rajzolja meg, mint a német kultúra X. századbeli veszedelmét. Joga van hozzá, hogy azt emelje ki jellemükből, ami ezt az alapeszmét szolgálja, nagyíthat is, de amit Scheffel művel, az végre is nem magyar szempontból, hanem általános költői szempontból is kárhoztatandó, mert igazság nélkül való.

A szentgalleni krónika, mely a költőnek jegyzetekben gyakran

tanul hívott forrása, egészben véve olyan képet fest a pogány magyarokról, melyet szívesen mutatunk be a tanuló ifjúságunknak az alsóbb osztályokban is, mikor még könnyen lángragyul a fantázia és belevilágít a későbbi elképzelések útjába is. A vitéz s mit különösen szeretünk hangsúlyozni, a *fejjelmezett* magyarok leírását szívesen fogadjuk el úgy, ahogy a százéves kolostori tradíció nyomán az ifjabb Ekkehard tollából ismerjük. Ahogy a magyarok a bolondos Heribaldal bánnak, abban sok a komikum; hogy boroshordóit kérelmére nem bántják, abban humorosságot és oly jóleső emberiességet látunk, mik ellene szólnak a vad kulturátlanságnak. Ha a XIX. és XX. század egy-egy táborozása csak annyi barbárságról szólana, amennyiről a X. század szentgalleni táborozás szól, büszkébbek lehetnénk az európai kultúra hatalmára!

Nem várjuk a német költőtől, hogy a maga költői eszméjének rovására kiaknázatlanul hagyja azt a tényt, hogy a magyarok betörései csapásai voltak a német kulturának, de azt már elvárhatnók, hogy ne hamis képet fessen s ne az afrikai útleírásokban keressen magának modelleket a magyarokhoz. Scheffel egy jegyzetben hivatkozik Regino krónikásnak a magyarokról szóló jellemzésére, maga azonban hozzát teszi, hogy «ez még inkább részvétet keltené a magyarok áldozatai iránt, ha legnagyobb részét nem Justinusból volna kírva, aki a szkythákat jellemzi ilyen módon.» Scheffel azonban alighanem mégis ennek a jellemzésnek a hatása alatt áll. A barát-szívet mint orvosságot falatozó Cappan eseténél hivatkozik is Reginóra, kiről pedig azelőtt maga rántotta le a leplet. Scheffel regényében húnoknak nevezi a magyarokat és jegyzetben kifejti, hogy a krónikásokat követi, kik többnyire azt a nevet használják, ámbar a magyaroknak a hún királytól, Attilától való származása épenséggel nincs bebizonyítva.» Ha egy Regino összezavarhat szkythákat, húnokat, magyarokat, a történelmi kutatás magaslatán álló Scheffel szintén költői jogának tartja, hogy ugyanazt tegye.

Mielőtt kimutatnók, hogy ehhez a költészetről vallott nézeténél fogva legkevésbé van joga, Scheffel elvakultságának egy érdekes példáját nem hagyhatjuk említetlenül. Hogy nagyon is szemléletessé tegye a magyar kulturveszedelmet, elmondja, hogy a magyarok a kolostor könyvtárából az udvarra dobálták az otthonmaradt kódexeket, hogy velük, mint jó tüzelőanyaggal kitöltsék a máglya közeit. Kissé valószínűtlennek hangzik ez, mikor a magyarok a költő leírása szerint ott találják az udvaron azt a nagy rakás fát, melyet Heribaldnak kellett volna felaprózni. A reichenauai vagy szentgalleni bencés barátok azonban aligha köszönnék meg késő krónikásuknak ezt a toldást. A költő gondosan befejezte velük a boros pincét, meg-

tévesztésül két kicsi és egy nagy boros hordót hagyat velük a zöld-séges pincében, aranyat, ezüstöt biztonságba helyeztet velük, — csak a kolostor legnagyobb kincseit, sok barátélet célját, eredményét, a befeléélésnek hídjait, sáncait, a drága kódexeket hagyatja velük a barbár magyarok prédájára. A költőnek csak így van alkalma rá, hogy Boetiusnak egy kardra szúrt filozófiai kötete mellett magyar módra ekkép határozta meg a majdnem gondolkodó képű Ellakkal a filozófia mibenlétét: «Ha az ember nem tudja, minek van a világon és a feje tetejére áll, hogy megtudja, ezt nevezik nyugaton filozófiának.» Örül, hogy a németek kapnak ezen a bolondságon, mert minden tollforgató német eggyel kevesebb kardforgatót jelent.

Ha Scheffel azzal az eszthétika történetében nem példátlan fölfogással akarjuk menteni, hogy a költő teljes szabadsággal alakíthatja át a történelmi anyagot, akkor szemben találjuk magunkat Scheffelnek a történelmi regényről legalább a teoriában vallott nézetével. Regényének bevezetésében elmondja, hogy a vakondok egy csapata évtizedeken át keresztül-kasul túrta a középkor földjét és a szorgalmas bányászok a történelmi anyagnak oly tömegét hozták napfényre, hogy sokszor maguk is elesudálkoztak. A történelmi megértést azonban evvel nem terjesztették széles körben. Mint a tormába esett éreg, úgy túrnak-fúrnak bent a nyers anyagban s egyenlően értékelnek lényegest, lényegtelen, sohasem merik munkájukat lezárni, mert itt-ott még hozzá lehetne ragasztani valami régi rongyot. Tudósok írják ezt az irodalmat tudósok számára, mellette a nemzet nagy többsége részvétlenül halad el és a kék égre vetett pillantással hálát ad az egék urának, hogy mindebből semmit se kell olvasnia. Sok igaza van ebben Scheffelnek, de ezek a vakondok veszedelmesekké is lehetnek, ha anyagkutatósaiknak leltározott kövekből álló magaslatáról elriasztanak minden összefoglaló munkást. Történészekről, irodalomtörténészekről egyaránt áll ez.

Scheffel a történelmi anyagba lelket akar önteni. A multat meg akarja eleveníteni, teremtő fantáziával szemléletes képet akar róla festeni. Azt mondja, a történelmi regény legyen azzá, ami az epikai költészet a népek virágzó ifjúkorában volt: a művész felfogásában bemutatott nemzeti történelem. Szerinte az a hivatása a történelmi regénynek, hogy a történelmet népszerűsítse. Történelmi tanulmányok alapján állva a regény számot tarthat rá, hogy a *történelem egyenrangú testvérének* tekintessék. Aki pedig mint ilyet visszautasítaná, vigasztalódjék avval, hogy a történelem «ahogyan nálunk írják» szintén csak az igaznak és nem igaznak szokásos összekapcsolása. Végül pedig biztosít bennünket Scheffel, hogy regényében alig van valami, ami lelkiismeretes történelmi tanulmányokra nem

támaszkodnék, még ha személyeket, évszámokat, talán évtizedeket «egymásbatologat» is.

Aki így theoretizál, az a történeti regénynek nagyon súlyos feltételeket szab s ebben nagyon tiszteletreméltó társra akad Eötvösünkben. De ha a történelmet népszerűsíteni akarja, szkythákat és magyarokat nem szabad összekevernie. Nem mentheti amá kétesértékű esztétikai tanítást sem, hogy a költőnek nem a történelmi igazságra, hanem a közfelfogásra kell támaszkodnia, mert magasabb művelődési fokon a történelmi tanulmányok terjesztik a közfelfogást. Scheffel leírása talán nem is támaszkodhatik a kőbéli német közfelfogásra, hisz ez látta a 48/49-es idők nagy magyarját, ki Heine szívét is megdobogtatta, de maga terjesztőjévé lett egy olyan nézetnek, mely a tendenciózusan legyezetett német kulturgőgnek a málmára hajtja a vizet. Gondoljuk meg, Scheffel 1855-ben fejezte be Ekkehardját, 1857-ben jelent meg először, azóta 239 kiadást látott. (Oda kívánnók ezt a sikert Herczeg Ferenc Pogányainak.) Hány olvasónak mutathattá be a magyart hottentothoz illő leírásban, aki addig kelet büszke fiát látta benne.

De ha a mi elutasító szavunk a magyar pusztába vész is, a németek fülét nem éri, még ha újabbán a regény magyar fordításában is lesz részünk, mi magyar tanárok nem kérünk számára helyet az iskolában. A német művelődés kiapadhatatlan forrása a mi tanulmányainknak, művelődésünknek, de ennek eltorzulását s különösen ha ránk vigyorog, nem foglaljuk keretbe és nem akasztjuk fel szemléltető képnék iskolánkban.

Hiszem, hogy tankönyvirónkat a hazai nemzetiségi iskolák se vennék mintának, hanem ha pl. ellátogatna az erdélyi szászokhoz — jól ismerik a német diákszokásokat — erélyesen megfénýítenék *«In die Kanne! Zieht! ...*

Dr. Kardeván Károly.